

AANKOOP VAN ZES CHINESE TERRACOTTA KLOKKEN UIT DE PERIODE VAN DE STRIJDENDE STATEN (480 – 221 v.Chr.)

Dankzij ruimhartige subsidies van de Vereniging Rembrandt, de provincie Noord-Brabant, het VSB Fonds, alsmede van de Vrienden van het Nationaal Beiaardmuseum was het museum in staat zes kostbare Chinese terracotta klokken te kopen uit de periode van de zogenoemde Strijdende Staten (480-221 v.Chr.). De klokken werden aangekocht bij Vandervan-Vandervan Oriental Art te 's-Hertogenbosch en zijn afkomstig uit een Franse collectie. Ze variëren in hoogte van 26 tot 48 cm.¹

Het was in het jaar 81 voor Christus dat in de toenmalige Chinese hoofdstad een belangrijk wijsgerig dispuut plaatsvond.² De nog jonge keizer Chao had uit alle delen van het land zestig geleerden gevraagd om naar zijn *Paleis van het Westen* te komen teneinde samen met de ministers te discussiëren over allerlei politieke kwesties en wat daar goed aan is of slecht. Het werd een heftig dispuut, want de heren vlogen elkaar herhaaldelijk en bijna letterlijk in de haren. Maar ook werden er verstandige uitspraken gedaan. Meerdere daarvan doen nog steeds opgeld.

Uiteraard kwamen vooral typisch Chinese kwesties aan de orde. Met name gold dit voor begrafenisriten die van oudsher, als een eerbetoon aan de voorouders, vooral in hogere kringen met uiterste pracht en praal werden verzorgd. De dode werd daarbij met de grootst mogelijke weelde naar het hiernamaals gevoerd. In het graf ontbrak het hem aan niets, want niet alleen was drank en voedsel in overvloed aanwezig, maar somtijds zelfs concubines die om het leven waren gebracht om de hooggeplaatste dode ook in het dodenrijk te kunnen vermaken. Mag het een wonder heten dat de aankleding van zo'n graf luisterrijk en kostbaar was? Welnu, dat stak de geleerden, want zij wezen de ministers erop dat *men zich in onze tijd aan grote uitgaven voor de doden te buiten gaat, ook al voelt men in het geheel geen verdriet. Men waant eerbied voor de ouders te tonen door middel van protserige begrafenis en meent zich daarmee een zeker aanzien bij het volk te verwerven. Men verspilt zijn geld in de ijdele hoop eerbiediger te schijnen dan zijn buurman. Neen, voor wat de geleerden aanging, hoefde dat allemaal niet!*³

Al veel eerder had men een geheel andere reden voor soberheid naar voren gebracht en dit maal een heel praktische. Dat was in het jaar 239 voor Christus toen de geleerde Lü Pu-Wei allerlei wijsgerige teksten samen bracht in wat later werd genoemd *Meester Lü's Lente- en Zomerannalen*. Daarin hekelde hij al evenzeer de dure begrafenisriten, doch dit maal omdat rijk gevulde graven een welkom doelwit van grafschenners waren en daarmee de eeuwige rust van de doden konden verstoren. *Men legt de doden parelen in de mond en bedekt ze met jade kleden. Het aantal kunstschatten is haast niet te noemen, klokken, driepoten, vazen en spiegels. Maar daarnaast ook nog kleren, dekens, speren, zwaarden, ja zelfs paard en wagens. Ook de graven zelf werden veroordeeld, als rijk uitgevoerde sarcofagen met daarover heen hoge grafheuvels. Neen, op die manier behoort men niet voor zijn doden te zorgen. Want zelfs in de armste staat wordt door de meest nooddriftige toch goed voor de doden gezorgd, althans als het goede ouders of trouwe zonen zijn.*⁴ Soberheid was derhalve het enig juiste.

Elders wordt dit motief nader uitgewerkt. Want zo lezen wij in *het Boek der Riten* dat kort voor onze jaartelling tot stand kwam:⁵ *Liefdeloosheid ontstaat als de begravings- en offerriten niet in acht worden genomen. En: hij die liefde schenkt,*

zorgt ervoor dat de dodenoffers naar behoren worden uitgevoerd. Het zijn slechts enkele citaten uit de vele die mogelijk zijn. Overigens was die kritiek op kostbare grafgebruiken eigenlijk wel terecht, want beperken wij tot een in het oog springend voorbeeld dan moet opgemerkt worden dat al sinds de zogenoemde Shang-dynastie (ca.1520-ca.1030 v.Chr.) en de daarop volgende Chou-dynastie (ca.1030-221 v.Chr.) er in het oude China een overdadige bronscultuur bestond die vooral aan begrafenisritten was gerelateerd en die dus later, tezamen met andere gewoonten, zo sterk bekritiseerd zou worden. Elders in de wereld werd deze kunst talloze eeuwen lang niet geëvenaard. Hetgeen toen in China gebeurde, was dan ook heel bijzonder. Talloze zeer fraai gedecoreerde kleine en grote rituele vaten werden in kostbaar brons gegoten. Het waren vooral wijn- en voedselvaten in talloze vormen en modellen. Soms waren ze klein, slechts enkele tientallen centimeters, maar ook indrukwekkend hoog, tot ver boven een meter. In talloze musea over de gehele wereld zijn die bronzen te bewonderen.

Het is verleidelijk om wat dieper in te gaan op de technische achtergrond van deze zo opmerkelijke bronscultuur.⁶ Wij doen dat niet ofschoon bij alle bewondering die wij daar terecht voor hebben niet de opmerking gemaakt mag worden dat de hedendaagse bronsgieter dat niet meer zou kunnen. De ambachtelijke bedrevenheid van de antieke Chinese bronsgieter was fenomenaal, doch in historisch perspectief gezien allerminst eenmalig.

Maar het bleef niet bij deze bronzen vaten, neen het ging dikwijls ook en vooral om klinkende bronzen klokken. Het bekendste voorbeeld is de graftombe van de muziekminnende markies Yi (433 v.Chr.) die naast een ongekend rijke verzameling muziekinstrumenten, waaronder maar liefst negen klokkenspelen met 65 klokken, ook nog eens gedode concubines en dienaren in zijn graf had meegekregen, om het lot van hun meester Yi te delen.

In tegenstelling met het rituele vaatwerk werden klokken ook in het dagelijks leven gebruikt, zoals de individuele klok op het terras van de tempel samen met de grote trom, of reeksen klokken in paleizen waarop muziek gemaakt werd. De Chinese dichters hebben er een rijke poëzie over achtergelaten en met name in het *Boek der Oden* dat in hoofdzaak in de negende tot de vijfde eeuw voor Christus tot stand kwam.⁷ Ziehier bijvoorbeeld wat een edelman over zijn heer dichtte:

*Ik mag hem gaarne lijden.
'k Liet trom en bellen klinken
om hem die hele morgen
zijn welzijn toe te drinken.*

Of hoe de vorst door de Vijverhal in zijn paleis bekoord werd:

*Er waren staande en liggende balken
spitsend gesierd voor het klokkenspel,
er waren trommen en vele bellen,
trommels en bellen van allerlei soort;
O, hoe die Vijverhal vorst Wen bekoort!*

Of in een ode voor de offerande aan de koningen:

*Sla op de trom en rinkel de bellen,
laten de klanken dreunen en beven,
laat de stenen zingen en blaas op de fluit
om het rijke geluk ons gegeven!*

In een tijd dat de Egyptenaren, Babyloniërs, Assyriërs, Grieken en Romeinen niet veel verder kwamen dan dierbelletjes van enkele centimeters hoog, hoorde men in China al

de indringende klank van kleine en grote bronzen klokken, in individuele slagen of in melodieën en gezangen.

Het mag wellicht verbazen dat dergelijke klokken ook tot de grafgraven behoorden. Weliswaar waren ze slechts voorbehouden aan de sociale bovenlaag, maar niettemin ging het toch om zeer kostbare werkstukken. Mag het een wonder heten dat tenslotte naar andere minder dure materialen werd uitgezien en zeker door hen die minder kapitaalkrchtig waren? Dat geschiedde voornamelijk op het einde van de Chou-dynastie, in wat nu genoemd wordt de periode van de *Strijdende Staten* (480-221 v.Chr.).⁸ Die intrigerende naam behoeft enige uitleg. In genoemde periode groeiden binnen het Chinese rijk militaire expedities in aantal en omvang, zowel tegen de altijd dreigende invasies van de zogenoemde barbaren als tussen de op macht beluste lokale heersers onderling. Het gevolg was dan ook dat het centrale gezag van de Chou-keizer in het geheel niet meer werd erkend

Het is in die tijd dat de fraaie, doch zeer bewerkelijke decoraties op het vaatwerk gaan verdwijnen, terwijl vervolgens het brons, bestaande uit koper, tin en enig zink, soms vervangen werd door loodbrons dat heel wat minder duur was. Ritueel vaatwerk in die legering kan men onder andere in de Aziatische Afdeling van het Rijksmuseum te Amsterdam bewonderen. En tenslotte waren daar de terracotta pendants. Zulks geschiedde overigens niet alleen met klokken, doch ook met het onvermijdelijke rituele vaatwerk en tenslotte zelfs in afbeeldingen van concubines en dienaren in plaats van het gruwzaam gebruik hen te doden omwille van hun overleden heer.

Hoezeer aardewerk als remplaçant van brons voor de hand lag, en zeker als wij beseffen dat in het dodenrijk die klokken niet zouden klinken, toch zijn juist die aardewerk klokken erg zeldzaam. Kennelijk is het een voorbijgaand gebruik geweest. Het Nationaal Beiaardmuseum was dan ook erg gelukkig toen Vanderven-Vanderven Oriental Art uit Den Bosch zes van dergelijke klokken aanbood. Mede dankzij de ruime subsidies van de Vereniging Rembrandt, de provincie Noord-Brabant, het VSB Fonds en de Vrienden van het Nationaal Beiaardmuseum kon de aankoop tenslotte geschieden.

De klokken variëren in hoogte van 26 tot 48 cm. De geelachtige terracotta is hier en daar geglaazuurd en geeft daarmee de klok een warme glans. Zoals gebruikelijk bij oud-Chinese klokken hebben deze geen klepels. Het bronzen evenbeeld werd namelijk met een houten hamertje aangeslagen. Hun toon is dan ook bescheiden hetgeen overigens ook noodzakelijk was, omdat de toenmalige Chinese klokken niet in torens hingen doch in tempels en paleizen waren opgesteld. Of overigens aardewerk klokken ooit door musici gebruikt zijn, is in de geschreven bronnen niet geboekstaafd. Nochtans zou het mogelijk kunnen zijn.

De zes klokken behoren tot drie types. De middelste, lager opgestelde klok is van het type *chung*. Kenmerkend zijn vooral de twee maal negen nippels die op elke zijde zijn aangebracht. In het boek *Chou li* of wel *Over de riten van de Chou-dynastie*, een verhandeling die uit de eerste eeuwen voor Christus dateert, wordt gesproken over de tepels van de klok, vruchtbaarheidssymbolen derhalve. Ook wordt gewezen op de analogie met de flonkerende sterren aan de nachtelijke hemel.⁹ In elk geval werden de nippels niet gebruikt om de bronzen klok te stemmen, dus op de juiste toonhoogte te brengen. Technisch is dat onmogelijk.

Vanzelfsprekend geeft terracotta zijn beperkingen in de vormgeving. Zo vindt men op deze chung niet het monstermasker *thoa thieh*, een gestileerd monster dat recht uit de klok lijkt te kijken en bovendien allerminst vriendelijk. Slechts een zeer rudimentaire vorm daarvan is op de aardewerk klok terug te vinden. Wel kent deze

klok, evenals de andere, ingetrokken versieringen die zich overigens beperken tot eenvoudige lijnmotieven. Sommige zijn in de vorm van gestileerde slangen.

De klok die boven de chung staat is een *chhung yü*. Deze doet in wezen erg on-Chinees aan, doch komt anderzijds wel degelijk uit dat land, maar dan met name uit het diepe zuiden. Het bronzen voorbeeld heeft als ophangoog een fraaie tijger die midden op de schotel staat waarmee de klok bekroond wordt. Mede dankzij de steun van Vereniging Rembrandt kon het Nationaal Beiaardmuseum in 1981 een dergelijke bronzen chung yü aankopen.¹⁰

De vier overige bellen zijn van het type *to*, handbellen derhalve. Dikwijls werden de bronzen pendants gebruikt om bepaalde gebeurtenissen aan te kondigen waarbij de omroeper de klok in de linker hand hield en met een hamertje in de rechter hand de klok aantikte, daarbij bijvoorbeeld de keizerlijke officieren aan hun plicht herinnerend.¹¹ Maar ook werd er wel eens een houten klepel in gehangen. En vervolgens lezen wij dan over Confucius, dat de hemel de grote meester als een klok met een houten tong zal gebruiken.¹² Maar zoals gezegd, er zijn geen aanwijzingen dat dit ook met het terracotta model gebeurde. Daarom gaat het hier, evenals bij de overige bellen, uitsluitend om een grafgift.

Al met al prijst het Nationaal Beiaardmuseum zich gelukkig dat het deze klokken in zijn collectie heeft mogen opnemen. Het kan weer op geheel andere wijze de rijke klokkencultuur van het antieke China illustreren.

dr. André Lehr

¹ Voor Chinese klokken in het algemeen zie André Lehr, *Klokken en klokkenspelen in het oude China tijdens de dynastieën Shang (c.1520-c.1030 v.C.) en Zhou (c.1030-221 v.C.)*. In: *Berichten uit het Nationaal Beiaardmuseum*, no.28, december 2000, p.12-18.

² *Zout en IJzer (Yantie lun). De kunst van het regeren. Dispuut tussen politici, wijzen en geleerden 2000 jaar geleden in China*. Naar de Franse uitgave van Delphine Baudry-Weulersse, Jean Levi en Pierre Baudry (Deventer, 1982).

³ *Zout en ijzer*, p.160-161.

⁴ *Früling und Herbst des Lü Bu We*. Aus dem Chinesischen übersetzt und erläutert von Richard Wilhelm (Düsseldorf – Köln, 1971), p.119-122.

⁵ *Li Gi. Das Buch der Sitte der älteren und jüngeren Dai*. Aus dem Chinesischen verdeutscht und erläutert von Richard Wilhelm (Düsseldorf – Köln, 1969), p.241-242.

⁶ Men zie bijvoorbeeld André Lehr, *Klokken en klokkenspelen in het oude China tijdens de Shang- en Chou-dynastie* (Athanasius Kircher-Stichting, 1985).

⁷ *Sji Tsjing. Het klassieke Boek der Oden*. Vertaald naar de oorspronkelijke Chinese tekst door Johan W. Schotman (Deventer, 1969). De geciteerde gedichten komen voor op p.255, 372 en 437.

⁸ Chêng tê-K'un, *Archaeology in China. Chou China* (Cambridge, 1963), p.211-237.

⁹ *Le Tcheou-li ou Rites des Tchou*, traduit pour la première fois du Chinois par feu Edouard Biot. Tome II (Paris, 1851), p.499.

¹⁰ André Lehr, *De chunyü (ch'un yü) van prins Kung Ching-Wang*. In: *Mededelingenblad van de Vereniging van vrienden der Aziatische Kunst*, jg.11, no.4, september 1981, p.12-17. André Lehr, *Chinese slagklok van het type ch'ün*. In: *Verslag over 1981 van de Vereniging Rembrandt, Nationaal Fonds Kunstbehoud*, 1982, p.49-51.

¹¹ James Legge, *The Chinese Classics with a translation, critical and exegetical notes, prolegomena, and copious indexes*. Tome III, *The Shoo King* (Hong Kong, 1960), p.164.

¹² James Legge, *The Chinese Classics with a translation, critical and exegetical notes, prolegomena, and copious indexes*. Tome I, *Confucian Analects, The great Learning, The Doctrine of the Mean* (Hong Kong, 1960), p.164.